

Lokalność rozumu. Społeczne, kulturowe i antropologiczne konteksty racjonalności

We współczesnej filozofii społecznej tendencja do marginalizowania lub całkowitego odrzucania pojęcia rozumu jest bardzo silna. Podstawowa krytyka pojęcia rozumu, w jej różnych formach, wytworzyła środowisko intelektualne, które można uznać za co najmniej sceptyczne, jeśli nie wręcz wrogie, jakimkolwiek próbom wskrzeszenia tego pojęcia. Z tego powodu mierzymy się dzisiaj z sytuacją, w której, z jednej strony, pojęcie racjonalności odgrywa kluczową rolę w takich dziedzinach jak teoria decyzji (i, ogólniej, ekonomia), analityczna teoria działania czy cybernetyka, ale z drugiej strony wydaje się być marginalizowane lub całkowicie odrzucane w refleksji krytycznej dotyczącej społeczeństwa i jego procesów. Moglibyśmy ująć tę sytuację dramatycznie mówiąc, że stoimy wobec *alternatywy racjonalności* (wspomnianych dziedzin) *w jej formie instrumentalnej* (racjonalność w podstawowym sensie wyboru i wprowadzania najlepszych środków do osiągnięcia danych celów) i *uznanej irracjonalności teorii społecznej*. Taka sytuacja wydaje się stanowić istotne zagrożenie dla *samego funkcjonowania filozofii społecznej*, która zasadniczo polega na *rozumieniu sensu* interakcji, praktyk i instytucji społecznych. Jeśli filozofia społeczna nie będzie w stanie wypełnić tego zadania, wówczas może zostać ostatecznie w pełni zastąpiona przez pojęcia rozumiejące społeczeństwo jako konglomerat instancji siły, które należy organizować i zarządzać w sposób najbardziej efektywny. Jednak, jak stwierdził John Rawls w *Teorii sprawiedliwości*, istnieje ogromna i fundamentalna różnica między rozumieniem społeczeństwa jako systemu, który musi być zarządzany w najbardziej efektywny sposób (co znaczy również: w którym kapitał społeczny – zdolności, talenty i osiągnięcia ludzi – musi być ulokowany w sposób najbardziej zyskowy) a rozumieniem społeczeństwa jako systemu współpracy, który musi być rządzony zasadami akceptowanymi przez jego podmioty i uznawany przez nie za sprawiedliwy.

Autorzy projektu ‘Lokalność Rozumu’ (dalej jako LR) uważają, że jednym z podstawowych zadań filozofii jest analiza i interpretacja pojęcia rozumu. Autorzy są przekonani, że pojęcie rozumu, z jego wewnętrzną wartością uniwersalności, odgrywa kluczową rolę w zagwarantowaniu solidnego podłoża dla komunikacji ludzkiej, dla interakcji i wzajemnego rozumienia między różnymi kulturami i tradycjami, jak i dla sformułowania ogólnych reguł i wartości, które włączają ludzi w praktyki i instytucje współczesnego świata. Zwolennicy LR rozumieją obronę pojęcia rozumu nie jako proste wskrzeszenie tradycyjnych koncepcji rozumu z odrzuceniem różnych form krytyki sformułowanych przeciwko niemu. Widzą ją raczej jako zbiór różnych strategii mających na celu *re-konstrukcję* rozumu, która sama jest przez nich uważana za swoją własną *konstrukcję*. Pojęcie ‘konstrukcji rozumu’ (O. O’Neill) charakteryzowane jest przez pojęcie jej ‘lokalności’. Nasza główna *hipoteza badawcza* dotyczy tego, że samo-konstrukcja rozumu nie odbywa się w teoretycznej próżni, ale jest zawsze zakorzeniona w społecznych, kulturowych, historycznych, antropologicznych i etnologicznych kontekstach. LR stara się pogodzić uniwersalistyczne pojęcie rozumu z jego lokalnym tłem. Należy zauważyć, że nasze rozumienie ‘lokalności’ rozumu nie ogranicza się do jego zakorzenienia w różnych kontekstach geograficznych, ale dotyczy również jego zakotwiczenia w psychologicznych, ekonomicznych, społecznych, historycznych, antropologicznych i kulturowych wymiarach ludzkiej aktywności.

W celu udzielenia odpowiedzi na naszą hipotezę, zespół badawczy LR zamierza zbadać cztery aspekty pojęcia rozumu: 1) genealogię pojęcia rozumu, 2) proces konstrukcji pojęcia rozumu, 3) formy i funkcje pojęcia rozumu, 4) wpływ pojęcia rozumu na układy społeczne, kulturowe i polityczne XXI wieku.

Nasz oryginalny wkład polega na zaproponowaniu *konstruktywistycznego i pluralistycznego oglądu tego, że istnieje wiele form rozumu, które są również zawsze zakorzenione w różnych historycznych, geograficznych i kulturowych kontekstach*, jednak zawsze, w samym procesie swojej konstrukcji, *przekraczają one granice danej formy życia* w poszukiwaniu zasad ogólnych. Pojęcie lokalności rozumu, lub, precyzyjniej, lokalności różnych form rozumu, nie polega po prostu na rodzaju ‘zakulisowego wprowadzenia’ rozumu na scenę współczesnej debaty publicznej. Nasze przedsięwzięcie widzimy raczej jako *teorię historycznego rozwoju rozumu, którą uznajemy za niezbędną podstawę refleksji o społeczeństwie, jego formach interakcji, praktykach i instytucjach*.